

FORUM

Twee breinen... maken we ze ongedaan?

Jos Peeters

Dit jaar verscheen het boek *Twee breinen*, met als ondertitel *Daniel Kahneman & Amos Tversky: een vriendschap die ons denken veranderde* (Lewis, 2018). Het is de vertaling van *The Undoing Project: A friendship that changed our minds* van Michael Lewis uit 2017. Twee psychologen die plots mythische vormen aannemen in een biografisch boek waarin het verhaal van hun vriendschap wordt verteld. Zij werden beroemd omdat ze 'dachten over denken'. Ik grijp de kans om erbij stil te staan via een eenvoudig ABC. Eerst een opsomming van de Antecedenten: hoe is het zover kunnen komen? Vervolgens een overzicht van het Boek zelf. Afsluiten gebeurt met overwegingen over de Consequënten van het werk van Kahneman en Tversky voor de psychologie en de klinische psychologie: kunnen ze de toekomst van de psychologie helemaal op een ander spoor zetten... of gaan we ze ongedaan maken?

Antecedenten

Hoeveel psychologen hebben het *Thinking*-boek van Kahneman uit 2011 *niet* gelezen? Het witte boek met het inmiddels iconische korte gele potloodje mag in het Nederlands dan wel de wat ongelukkige titel *Ons feilbare denken* (Kahneman, 2011) meegekregen hebben, het is ook in ons taalgebied een ongelooflijke bestseller. De Kahneman-schrijfstijl spreekt blijkbaar zowel het grote publiek als de professional aan. *Thinking* werd eerder in dit tijdschrift besproken (Peeters, 2014). Het boek was toen aan zijn 11de druk toe. In 2017 verscheen de 35ste! Natuurlijk speelt ook zijn status als Nobelprijswinnaar daarbij een rol. Dat hij in 2002 de Nobelprijs voor economie met de Prospect Theory (uit 1979) won, staat netjes op de voorpagina. Na de Nobelprijs werd het vakgebied 'gedragseconomie' zowat ontdekt en de invloed van de psychologie op de economie evident. In het kielzog van dat boek zag een aantal populaire boeken over irrationeel denken en denkfouten het licht. Het bekendst zijn misschien de – trouwens uitstekende – boeken met de 52 denkfouten van de Zwitser Rolf Dobelli (2013a; 2013b; 2018). De officiële 'opvolger' van het *Thinking*-boek, althans volgens de cover, zou sinds 2015 van Tetlock en Gardner komen met *Supervoorspellers: goed voorspellen is een manier van denken – en iedereen kan het leren*. Zelfs Richard Nisbett schreef in 2016 een populair boek over denken: *Denkkracht: slimmer denken, effectiever handelen*. Of de beloftes van de ondertitels waar zijn, kan in het midden gelaten worden. Sterk leunend op het werk van Kahneman en ook op dat van Nassim Nicolas Taleb verscheen *Dacht je dat je dacht?* (Peeters, 2016), waarin hun gedragseconomische thema's en financieel-economische modellen veelal

weggefilterd worden en de nadruk ligt op denkfouten in de dagelijkse sociale interactie en op het vlak van welzijn.

Wanneer het werk van Kahneman en Tversky op academisch vlak gesitueerd wordt, gelden andere criteria. Verwijzingen in wetenschappelijke teksten zijn dan het referentiepunt. In een overzicht van Diener, Oishi, en Park uit 2014 van “*eminent psychologists of the modern era*” blijkt Kahneman al opgerukt te zijn naar de derde plaats. Hij moest toen Bandura en Piaget voor zich dulden. Amos Tversky staat op negen. Het gaat hier over de naoorlogse periode... Sigmund Freud blijft de *overall winner*. En inmiddels is Kahneman blijkbaar opgenomen in het kringetje van wetenschappelijke werelddenkers. Zo is hij onder meer via <https://www.edge.org> te volgen, waar hij af en toe onderwerpen bespreekt. Tijd om nader in te gaan op het boek *Twee breinen* zelf.

Het boek *Twee breinen*

Voor één keer is de eigenzinnige Nederlandstalige titel *Twee breinen* goed gekozen. Een vertaling als ‘Het ongedaan maken project’ bekt niet zo goed en zou eerder voor onduidelijkheid zorgen. En in tegenstelling tot het gometje in de originele Amerikaanse versie, zijn er nu twee korte gele potloodjes! Misschien een soort perceptie-illusie met een tintje beschikbaarheidsbias,¹ maar het werkt! Onmiddellijk wordt duidelijk dat het boek weliswaar niet over drie breinen, maar toch over drie beroemdheden gaat. Michael Lewis blijkt immers een bekende schrijver van internationale bestsellers te zijn, waarvan er zelfs enkele verfilmd zijn. Misschien zeggen de namen *The blind side*, *The big short* of *Moneyball* je iets. *The undoing project* bespreken heeft dan ook iets onbescheiden, want het boek is inmiddels zowat overal besproken, zelfs in *The New York Times* en *The New Yorker*, die er zich zeer positief over uitlaten. De titel van de bespreking in *The New Yorker* was misschien nog het meest geschikt als ondertitel van *Twee breinen*: “*The two friends who changed how we think about how we think*”.

Michael Lewis is een zeer goede verteller en schrijft inderdaad nogal ‘filmisch’. Hij weet hoe je een verhaal moet opbouwen en eindigt vaak met een punchline. Het boek staat vol met quotes die je doen nadenken. Alle verhalen die over Kahneman en Tversky bekend zijn, komen in het boek terug. Nergens is Lewis melig, en over het amoureuze of familiale leven van de twee is haast niets terug te vinden. Enkel sporadisch lees je iets over hun kinderen, en Kahnemans vrouw, Anne Triesman, een bekende Britse cognitief psychologe, komt slechts aan het einde van het boek even aan bod. Michael Lewis is geen psycholoog, hij studeerde kunstgeschiedenis en economie. Verwacht dus geen psychologisch studieboek. Er is geen register of uitgebreide literatuurlijst. In de bronvermelding somt Lewis wel zowat alle belangrijke teksten van Kahneman en Tversky op. Lewis heeft blijkbaar heel veel interviews afge-

nomen en zo komen regelmatig bekende psychologen aan het woord. *Twee breinen* heeft een chronologische verhalende structuur met een tiental hoofdstukken, waarbij Lewis probeert de lezer allerlei biases (denkfouten) en heuristieken (vuistregels) uit te leggen. Het boek begint eerder verrassend met een hoofdstuk over *moneyball*. Misschien probeert Lewis zijn miljoenen vroegere lezers andermaal te verleiden met een verhaal over een baseballploeg, maar subtiel verwerkt hij wel de belangrijkste elementen van het ‘Kahneman en Tversky’-denken erin. De bevestigingsbias² en het *endowment-effect*³ komen al onmiddellijk aan bod. En de manager van de ploeg springt eruit met een geheel op statistiek gebaseerd model om spelers te beoordelen. De scouts konden afdruipen. Er kwam natuurlijk heibel van. Maar inmiddels zou in de Verenigde Staten de uitdrukking *totally moneyballed* een staande uitdrukking zijn. De twee volgende hoofdstukken gaan over het persoonlijke verleden van respectievelijk Kahneman en Tversky. Kahnemans ervaringen met de nazivervolging, toen hij als Litouwse joodse jongen in Parijs verbleef, waren bekend, maar de opsomming van de vele beproevingen van zijn familie blijft ijzingwekkend. Tversky, van origine een Poolse jood, is meer een Israëlische *insider* met een actief oorlogsverleden. Lewis toont hem als bataljonscommandant van een tankeenheid tijdens gevaarlijke oorlogsopdrachten. Al bij al even ijzingwekkend. Lewis beschrijft evenwel vooral de persoonlijkheden van Daniel Kahneman en Amos Tversky uitgebreid, inclusief hun kleine kantjes. Globaal genomen komt Kahneman naar voren als de onzekere twijfelaar die altijd opnieuw vanaf nul kan beginnen, terwijl Tversky de geniale wiskundige is die wat provocatief de aandacht kan trekken. Tversky moet opvallend intelligent geweest zijn. Vrienden maakten zelfs een grappige één-item-intelligentietest over hem: ‘Hoe sneller je snapt dat Amos slimmer is dan jij, hoe slimmer je bent!’

In 1969 – in hoofdstuk 4 – ontmoetten onze ‘twee breinen’ elkaar... en het was intens. Niet alleen was hun wetenschappelijk werk geniaal, ook hun onderlinge relatie vertoonde bijzondere trekken: “In de uren dat ze allebei wakker waren, waren ze meestal bij elkaar” en sloten ze zich vaak op zodat anderen hen slechts via de deur hoorden. Het was alleen “Danny en Amos” wat telde. “Ze spraken beurtelings Hebreeuws en Engels en vonden elkaar in beide talen onweerstaanbaar grappig.” Hilarisch is hoe Lewis beschrijft hoe ze naast elkaar voor één typemachine zaten om aan hun beroemde artikels te werken. Ze schreven één alinea per dag! “Omdat we pret hadden”, vertelt Kahneman.

Twee zaken vallen al lezend op. De voortdurende oorlogsdreiging was destijds in Israël werkelijk een constante terreur. Kahneman werkte als psycholoog in het leger, Tversky werd met een tank op missies gestuurd. De verschillende oorlogen en hun oproepingen, ook als ze in het buitenland verbleven, staan in het geheugen gegrift. Een ander opvallend punt zijn de vele reizen die ze beiden maakten en de opsommingen van allerlei jobs aan verschillende universiteiten in de Verenigde Staten en Israël. Het was trouwens Amos Tversky die na enkele jaren het bekendst werd en uiteindelijk een baan kreeg aan Stanford University. “Dat vond Danny niet zo leuk.”

Inhoudelijk is het interessant hoe Lewis de belangrijke verwezenlijkingen chronologisch volgt. Voor de kenners: de representativiteitsbias⁴ was er zowat het eerst, dan kwam de beschikbaarheidsbias en vervolgens het ankeren⁵. Daarna wordt het wat onduidelijker en net als in het *Thinking*-boek is er geen echte systematiek en wordt overgeschakeld op meer verhalend vertellen. Soms wil je natrekken wie van de twee welke bias of heuristiek ontwikkelde, maar dat lukt niet. Kahneman en Tversky hadden immers afgesproken gewoon om de beurt als eerste auteur vermeld te worden. Interessant is ook hoe het chronologische overzicht het idee ondergraaft dat het *Thinking*-boek uit 2011 het ultieme referentiepunt is voor sommige begrippen. Zo is er bijvoorbeeld het boek *The black swan* van Taleb uit 2007, dat een uitgebreide analyse bevat van de *narrative fallacy*, de verhalende misleiding. Talebs onnavolgbare analyse aan de hand van het 'De koning stierf'⁶-voorbeeld is beroemd en in vele 'denken-boeken' overgenomen. En al in 1972 deed Amos Tversky op een congres voor historici haarfijn uit de doeken hoe zij allen met veel achterafkennis allerlei gebeurtenissen 'verklaarden' en er een verhaaltje van maakten. Hij noemde het toen 'kruipend determinisme'. Lewis schrijft: "Alle historici die naar Amos kwamen luisteren, verlieten lijkbleek de zaal." Natuurlijk doen wij psychologen het niet veel beter.

Hoofdstuk 11 met als titel *De regels van het ongedaan maken* is het beste. Het vertelt uitgaand hoe het bekende fenomeen van het ongedaan maken van de realiteit verloopt. Een voorbeeld waarbij de *Thinking*-lezers Kahnemans schrijfstijl met grappige raadsels onmiddellijk herkennen: "David P. is omgekomen toen zijn vliegtuig neerstortte. Wat kun je je makkelijker voorstellen? Dat het vliegtuig niet is neergestort of dat David P. een andere vlucht heeft genomen?" Kahneman stelt dat als je de mentale regels ontdekt waaraan het brein gehoorzaamt wanneer het gebeurtenissen ongedaan maakt, je wellicht ook ontdekt hoe het de werkelijkheid simuleert voor er iets gebeurt. Tversky was misschien het geniale wiskundige brein, maar Kahneman is duidelijk de psycholoog en soms ook wel de filosoof van dienst: "De realiteit is niet een punt, maar een wolk van mogelijkheden." Verder heeft het 'ongedaan maken' in dit boek natuurlijk een metaforisch karakter... maar hoe dat gaat en hoe het verder afloopt met de 'twee breinen' en hun werk over de menselijke irrationaliteit, moet je zelf lezen. Aan het eind van het boek komen ook de wetenschappelijke tegenstanders wat meer aan bod. Kahneman was mild, Tversky werd wild. Toen hadden ze beiden Israël allang verlaten.

Consequenten

Wat is er nu eigenlijk van dat werk van Kahneman en Tversky geworden en wat heeft het de psychologie en de klinische psychologie te bieden? Kahneman en Tversky waren in de eerste plaats experimentele cognitieve psychologen die geen praktisch klinisch werk verrichtten, laat staan dat ze therapeuten waren. Over die laatsten maakten ze graag grapjes en ze lachten

om hun slechte voorspellingen en achterafkennis met uitkomstbias⁷. Lewis schrijft hoe Amos Tversky een cursus klinische psychologie volgde en het “als de medische wetenschap in de 17de eeuw” bestempelde!

Het werk van Kahneman en Tversky situeren in de wereld van de psychologie is niet eenvoudig. Als experimentele cognitief psychologen hielden zij zich bezig met ‘oordelen en beslissen in onzekere situaties’. Daar waar, bijvoorbeeld, Aaron Beck, Albert Ellis en Jeffrey Young zich richtten op wat we denken, hielden Kahneman en Tversky zich bezig met hoe we denken. En daarbinnen interesseerden ze zich enkel voor wat er fout liep. Later zal Kahneman de denk-systemen ‘snel denken’ en ‘traag denken’ eraan toevoegen.

Eigenlijk is er slecht nieuws wat de impact van Kahneman en Tversky betreft. In *Thinking* liet Kahneman zich al pessimistisch uit over de impact van hun werk, en ook aan Lewis vertelde hij over een ‘mislukking’. Wanneer er beslist moet worden, staan blijkbaar andere zaken op de voorgrond en wordt er niet stilgestaan bij hoe men denkt. Dikwijls is het maar achteraf dat men kan stilstaan bij mogelijke denkfouten. In *Thinking* verwees Kahneman dan ook naar het fenomeen van het ‘intelligent roddelen bij het koffieapparaat’... achteraf met collega’s. Toch is Kahneman te pessimistisch, want er zijn ook veel successen en hun aanpak wordt nog steeds benut in, bijvoorbeeld, de gezondheidssector, medische settings, allerlei bedrijven en... in het Israëliësch leger.

Wat is nu echt cruciaal bij Kahneman en Tversky? Vooreerst is er de verdienste dat ze het denken en de irrationele denkfouten centraal stelden. Voorheen ging men er veeleer van uit dat de mens een weldenkend, rationeel wezen is, die hoogstens denkfouten maakt wanneer hij overmand wordt door zijn gevoelens. Kahneman en Tversky bewezen telkens weer dat er iets mis kan lopen met het denken zelf, los van emoties en percepties. Het onbewuste en irrationele aspect dat daarmee op de voorgrond treedt, werd en wordt tot op heden trouwens niet altijd in dank aanvaard. Lewis beschrijft hoe mensen het grappig kunnen vinden wanneer ze geconfronteerd worden met optische of taalillusies... “maar als je ze een illusie van Amos en Danny voorlegt, zullen ze zeggen: nu beledig je me.” Wanneer mensen bijvoorbeeld gewezen worden op een bevestigingsbias en bovendien geconfronteerd worden met een rake falsificatie, hebben ze vaak de neiging ontstemd te raken en te reageren met iets als: “Ik lieg toch niet” of “Ik weet toch dat het zo is!” Ook de ‘ik heb geen bias-bias’⁸ tiert nog welig. En met het idee dat zelfbedrog bij de mens vaak een groter probleem is dan bedrog, hebben velen het moeilijk.

Een tweede cruciale verdienste betreft de beschrijving, vooral door Kahneman – in de woorden van Lewis – “hoe de verwachting van geluk die mensen hadden afweek van het geluk dat ze ervoeren, en hoe beide weer verschilden van het geluk dat ze zich herinnerden”. In *Thinking* beschrijft Kahneman nadrukkelijk het verschil tussen het ervarende zelf en het terugblik-

kende zelf. De verschillen zijn soms heel groot! In combinatie met de notie 'achterafkennis' wordt dat verder uitgewerkt in het begrip *narrative fallacy*. Eigenlijk doen we vaak niets anders dan misleidende verhaaltjes vertellen over wat er rondom ons en met ons gebeurt... en ook als het over ons eigen leven gaat, doen we vaak alsof die verhalen waar zijn. Daarmee raken Kahneman en Tversky aan het grote honderdjarige zwarte monster van de psychologie: de introspectie-illusie. Hoe meer men erover nadenkt, hoe meer vragen men kan stellen bij de waarde van iemands mening of iemands 'score' op, bijvoorbeeld, een vragenlijst. Het is traditie in de psychodiagnostiek om, na enige statistische berekening, dat de 'empirische benadering' te noemen, maar in het licht van de omvang van de introspectie-illusie kan men zich afvragen wat daar nog 'empirisch' aan is.

Een derde verdienste van Kahneman en Tversky betreft hun pleidooi voor systematisch statistisch denken. Het cijfer wint het van het woord! We wéten als psychologen wel dat er een gemiddelde en een standaarddeviatie bestaat, dat regressie naar het gemiddelde optreedt en dat causaliteit niet hetzelfde is als correlatie. Ook een referentiebias⁹ en een algoritme kunnen we snel oppikken... Maar waarom zijn we er zo weinig mee bezig? We denken dat deze jongere het wel goed gaat doen in de nieuwe residentiële setting en dat onze cliënten erop vooruit zullen gaan met deze therapie en dat die andere cliënt geen zelfmoord zal plegen maar... 'we denken meestal te veel als psychologen'. Louter intuïtief en vanuit de onderbuik. Misschien is dat niets nieuws na het werk van Meehl, uit 1954, over de vergelijking tussen de klinische en statistische voorspelling. De cijferaars winnen meestal. In de slipstream van dat thema komt Kahneman ook graag terug op een ander zwart monster voor de psychologie: het toeval. We kunnen er niet tegen, het leidt tot verklaringszucht en uiteindelijk tot verhalende misleiding. En de anekdote blijft het altijd gemakkelijk winnen van de statistiek.

Moet de klinisch psycholoog-diagnosticus zich aanpassen op basis van het werk van Kahneman en Tversky? Ja! Hoe komt het eigenlijk dat dit nog niet plaatsvond? Velen kennen wel de korte stukken over de wat akelig geformuleerde 'cognitieve vervormingen' in de diagnostische handboeken van De Bruyn, Ruijssenaars, Pameijer, en Van Aarle (2003) en van Pameijer en Draaisma (2011), en vooral de tekst van Witteman en Koele (2014) in het diagnostiekboek van Bosmans, Claes, Bijttebier en Noens, maar het blijft allemaal toch beperkt, zeker in vergelijking met de impact van Kahneman en Tversky op de psychologie. Dat komt ook wel omdat Kahneman en Tversky zelf nooit een systematisch en diagnostisch bruikbaar overzicht maakten. In *Dacht je dat je dacht?* (Peeters, 2016) worden de biases onderverdeeld in drie grote groepen met de bevestigingsbias, substitutiebias¹⁰ en beschikbaarheidsbias. De referentiebias is ondergebracht in het hoofdstuk over statistisch denken. Er staat achterin zelfs een heuse 'Dacht je dat je dacht?'-checklist, maar eigenlijk is zelfrapportage onmogelijk. Biases zijn per definitie deels onbewust en de introspectie-illusie is prominent aanwezig. Wie kent trouwens zijn eigen biases?

Toch blijft het zinvol om biases als uitgangspunt te nemen voor de taxatie van cognitief functioneren en zelfs voor het hele psychodiagnostisch onderzoek. Denkend aan de introspectie-illusie en aan het terugblikkende zelf, roept de in gebruik zijnde dominantie van zelfrapportagevragenlijsten heel wat twijfels op. Kahneman verwierp als jonge psycholoog al persoonlijkheidsvragenlijsten voor rekruteringen in het Israëlisch leger! Voorlopig is er geen enkel goed alternatief diagnostisch model voor cognitief functioneren gangbaar. De 'inhoudelijke' cognitivisten hebben nooit een dominerend model kunnen ontwikkelen op basis van 'wat' we fout denken, en waarom de freudiaanse afweermechanismen als dominante cognitieve fenomenen gebruiken als de biases van Kahneman en Tversky op basis van psychologisch experimenteel onderzoek ontwikkeld zijn? Lewis schrijft dat Kahneman en Tversky "het onderbewuste op experimentele basis" onderzochten. Paradoxaal genoeg zal hun geliefde 'experimentele wetenschappelijke stijl' misschien moeten wijken voor een klinische biasgerichte diagnostiek die op basis van een 'hermeneutische verklarende wetenschappelijke stijl' uitgevoerd wordt (Kwa, 2014). Als daar maar niet meer verhaaltjes van komen zoals we nu al te vaak lezen in psychodiagnostische en therapeutische verslagen.

Op therapeutisch vlak is het voorlopig nog wat wachten op de 'Kahneman Tversky Bias Based Stress Reduction'; deze KTBSR zou evenwel voor de hand moeten liggen! Als denkfouten en narratieve misleidingen cruciaal zijn, niet alleen bij oordelen en beslissingen in onzekere situaties, maar ook in ons dagelijkse leven, waarom zou men dan niets doen om die te veranderen? Men kan tegenwerpen dat iedere therapeut nu al rekening houdt met de denkfouten van zijn cliënten en uiteindelijk uit is op verandering van cognities en attitudes. De weg is evenwel nog lang. Want hoe men een andere mens 'op andere gedachten' kan brengen en hoe men hem niet met de waarheid kwetst... daarvoor hebben Kahneman en Tversky de klinische psychologie en de psychotherapeuten zeker nog nodig. Kijk daarvoor echter niet naar de Bias Modification Training (De Jong, 2016), want die gaat exclusief over, deels onbewuste, aandachtstraining. Een drietal therapieën zijn wel interessant in dat kader. Vooreerst is er de 'narratieve therapie' van Michael White (2008), al verwijst die niet naar Kahneman of Tversky. Zij zouden zich zeker kunnen vinden in het idee van de foute, overgesatureerde 'dunne' verhalen en in therapeutische technieken als *deconstruction* en *re-authoring* die de vanzelfsprekendheden van verhalen ondermijnen. *Deconstruction* leert ons dat we onze eigen verhalen construeren, eerder dan dat ze ons passief overkomen. *Re-authoring* betekent dat we weer auteur worden van onze eigen levensverhalen. En de techniek van *scaffolding*, waarbij geleerd wordt te benoemen wat ongewoon is en wat nog onbenoemd is, zouden ze ook toejuichen. En wat te denken van Katie Byron? Ze heeft misschien een hoog Jerry Springer-gehalte. Maar ze leert met *The work* haar volgelingen aanvaarden dat "what is is", en ze leert hen ook hun gedachten niet te geloven en te stoppen met verhaaltjes vertellen. En ze leert iedereen falsifiëren aan de hand van haar 'vier vragen'! Inmiddels is er in 2016 een meer wetenschappelijk gefundeerd boek uitgekomen, geschreven door Van Rhijn en Leuning, en heeft Byrons

therapie zelfs een obligate afkorting: IBSR, wat staat voor Inquiry Based Stress Reduction. Ten slotte is er uit de profitsector De Bono. Hij schreef het boek over de zes denkhoeden. De eerste versie dateert al uit 1986 en werd herzien in 2011. Een volledige opsomming zou hier te ver leiden maar, bijvoorbeeld, de witte hoed staat voor wit, statistisch en feitengericht denken en de blauwe hoed voor denken over denken. Zijn systeem is direct probleemoplossingsgericht, en – interessant – niet waarheidsgericht maar gericht op bedrijfswinst. Prestigieuze internationale bedrijven nodigen hem dan ook graag uit! Hij wijst ‘de drie groten’ af: Socrates, Plato en Aristoteles: vergeet ze! Eigenlijk zo gek nog niet, want veel van onze cliënten, en bij uitbreiding haast de hele mensheid, zijn meer uit op ‘winst’ dan op ‘waarheid’.

Conclusie

Hopelijk is je interesse voor *Twee breinen* gewekt en heb je meteen een boekenlijstje klaar. Hopelijk ben je ook overtuigd van het belang van het werk van Kahneman en Tversky voor de psychologie en voor de klinische psychologie. Hopelijk maak je hun werk niet ongedaan. En hopelijk kan je instemmen met de quote van Voltaire waarmee Michael Lewis het boek aanvangt: “Twijfel is onaangenaam, zekerheid is absurd”... Of verander je het nu als hopeloos intuïtieve, goedgelovige, verhaaltjes vertellende klinisch psycholoog in: “Twijfel is opwindend, zekerheid een bias!”

Noten

1. De beschikbaarheidsbias (“availability bias”) zorgt ervoor dat we iets wat veel in ons hoofd zit, zullen overschatten. We denken dat het meer voorkomt, belangrijker is en zelfs dat het meer waar is. Als iets recent, uitzonderlijk of emotioneel geladen is, wordt het ook meer beschikbaar.
2. De bevestigingsbias (“confirmation bias”) maakt dat een bestaand idee versterkt wordt, omdat er uitsluitend naar bevestigende bewijzen gezocht wordt. De aandacht is er exclusief op gericht en de informatie wordt als bevestigend geïnterpreteerd en ook zo onthouden.
3. “Endowment”-effect betekent dat we een hogere waarde toekennen aan dingen die we in bezit hebben dan aan dingen die we niet in bezit hebben.
4. De representativiteitsbias regelt de overtuiging die mensen hebben over hoe iets er moet uitzien om representatief te zijn voor een bepaald proces. Een voorbeeld van Lewis zelf: “In hoeverre lijkt deze maagzweer op mijn mentale model van kwaadaardige kanker?”
5. Ankeren of de ankerbias maakt dat we te strak vasthouden aan een ‘anker’ of aangrijpingspunt. Vaak gebeurt dat bij het begin van een beslissingsproces. We laten het anker niet meer los en gebruiken het als uitgangspunt voor de rest.
6. *De koning stierf en de koningin stierf* is het eerste verhaal. *De koning stierf en de koningin stierf daarna van verdriet* is het tweede verhaal... Iedereen houdt meer van het tweede! En het is meer waar!
7. De uitkomstbias gaat over het verwarren van het beslissingsproces met de uitkomst ervan. Goed genomen beslissingen kunnen slecht uitpakken, omgekeerd kunnen slordige beslissingen een goed effect hebben. Roekeloze generaals kunnen oorlogen winnen!

8. 'Ik heb geen bias-bias' of "blind spot bias" heb je als je denkt dat je minder gevoelig bent voor biases dan anderen of als je denkt dat je ze sneller onderkent. Biases zijn meestal meer onbewust dan bewust.
9. De referentiebias of 'meetlatbias' gaat over de neiging om overmatig te leunen op specifieke informatie en nieuwe informatie daaraan af te meten. 'Was Ghandi ouder of jonger dan 144 jaar toen hij stierf? Hoe oud was Ghandi toen hij stierf?' We vinden niet dat Ghandi ouder werd dan 144, maar schatten zijn leeftijd alleen veel te hoog in omdat we toch rekening houden met de referentie of het 'anker' van 144. Ghandi (1869-1948) was 79 jaar toen hij vermoord werd.
10. De substitutiebias of vervangingsbias verwijst naar het vervangen van een vraag door een andere, meestal eenvoudigere vraag waarop het makkelijker antwoorden is. Er is ook sprake van een substitutiebias wanneer we denken door voelen vervangen, vorig jaar door gisteren en ons levensgeluk door hoe we ons nu voelen.

Literatuur

- De Bono, E. (2011). *Zes denkhoeden*. Amsterdam: Business Contact.
- De Bruyn, E., Ruijsseenaars, A., Pameijer, N., & Van Aarle, E. (2003). *De diagnostische cyclus: een praktijkleer*. Leuven: Acco.
- De Jong, P. (2016). Cognitieve Bias Modificatie. *Gedragstherapie*, 49, 305-320.
- Diener, E., Oishi, S., & Park, J. (2014). An incomplete list of eminent psychologists of the modern era. *Archives of Scientific Psychology*, 2, 20-31. <http://dx.doi.org/10.1037/arc0000006>
- Dobelli, R. (2013a). *De kunst van het heldere denken. 52 denkfouten die je beter aan anderen kunt overlaten*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Dobelli, R. (2013b). *De kunst van het verstandig handelen. 52 dwalingen die je beter aan anderen kunt overlaten*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Dobelli, R. (2018). *De kunst van goed leven. 52 simpele levenstechnieken voor geluk*. Houten: Het Spectrum.
- Kahneman, D. (2011). *Ons feilbare denken. Thinking, fast and slow*. Amsterdam: Business Contact.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. New York, NY: Farrar, Straus and Giroux.
- Kwa, C. (2014). *Kernthema's in de wetenschapsfilosofie*. Den Haag: Boom Lemma.
- Lewis, M. (2017). *The Undoing Project – A friendship that changed our minds*. New York, NY: Norton.
- Lewis, M. (2018). *Twee breinen. Daniël Kahneman & Amos Tversky: een vriendschap die ons denken veranderde*. Amsterdam: De Geus.
- Meehl, P. (1954). *Clinical versus statistical prediction*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nisbett, R. (2016). *Denkkraft, slimmer denken, effectiever handelen*. Amsterdam: Nieuwezijds.
- Pameijer, N., & Draaisma, N. (2011). *Handelingsgerichte diagnostiek in de jeugdzorg*. Leuven: Acco.
- Peeters, J. (2014). Kahneman en het feilbare denken van psychologen in tijden van onzekerheid. Te snelle beslissingen en te weinig trage ontzueringen. *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 44, 178-184.
- Peeters, J. (2016). *Dacht je dat je dacht? Over denken, weten en waarheid*. Antwerpen: Garant.
- Taleb, N. (2007). *The Black Swan: The impact of the highly improbable*. New York, NY: Random House.
- Tetlock, P., & Gardner, D. (2015). *Supervoorspellers. Goed voorspellen is een manier van denken – en iedereen kan het leren*. Amsterdam: Business Contact.
- Van Rhijn, M., & Leuning, E. (2016). *Inquiry-based stress reduction in de praktijk: The Work van Katie Byron in psychotherapie*. Amsterdam: Hogrefe.
- White, M. (2008). *Narratieve therapie in de praktijk: verhalen die werken*. Amsterdam: Hogrefe.
- Witteman, C., & Koele, P. (2014). Het diagnostisch redeneerproces: normatieve logica en cognitieve beperkingen. In G. Bosmans, L. Claes, P. Bijttebier, & I. Noens (Red.), *Diagnostiek bij kinderen, jongeren en gezinnen. Deel I: Een theoretisch kader voor de praktijk* (pp. 45-64). Leuven: Acco.

Personalia

Jos Peeters, diagnostisch, therapeutisch en gerechtelijk psycholoog, is verbonden aan het Jongeren-centrum Cidar te Kortenberg.

E-mail: jos.peeters@skynet.be

Verantwoording

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Permanente vorming

Psychodiagnostiek voor volwassenen

2019-2021

De Interuniversitaire Permanente Vorming Psychodiagnostiek voor Volwassenen herstart vanaf september 2019. Naast de traditionele diagnostiek hanteren we een state-of-the-art theoretisch kader van transdiagnostische processen. Dankzij een team van experts vormen we een brug tussen wetenschappelijke inzichten en praktische toepasbaarheid. Het docententeam ondersteunt op basis van hun klinische expertise de vertaalslag naar de klinische praktijk.

Programma

Het programma is gespreid over twee academiejaren en omvat in totaal 24 à 25 dagen van 7 cursussen (meestal op vrijdag), waarvan minstens 6 collectieve supervisiedagen. De eerste cyclus start in september 2019 aan de Universiteit Gent.

Academiejaar 2019-2020

- Basis: De diagnostische cyclus in de praktijk binnen een integratief kader, toegepaste psychometrie, handelingsgerichte diagnostiek, assessment van motivatie en hulpvraag, oordeelsfouten
- Deel 1: Stressregulatie en coping met o.m. PTSS, dissociatie
- Deel 2: Impulsregulatie met o.m. verslavingsproblemen, externaliserende problemen, normoverschrijdend gedrag
- Deel 3: Affectregulatie met o.m. angst en depressie, somatoforme stoornissen, eetstoornissen

Academiejaar 2020-2021

- Basis: Verslaggeving, rapportering, cliëntfeedback en deontologie
- Deel 4: Affiliatieregulatie met o.m. diagnostiek van gehechtheid en partner- en systeemdiagnostiek
- Deel 5: Persoonlijkheidsdiagnostiek
- Deel 6: Neurocognitieve processen bij o.m. ASS, psychose, dementie
- Deel 7: Capita selecta met o.m. interculturele diagnostiek

Meer informatie: zie www.pevklinishepsychodiagnostiek.be